

Simó Márton

KÖTŐRÚD ÉS RUBIK-KOCKA

Nagy élmény lehetett apánknak, amikor először felálltunk négyen a földdarab szélén. És papónak még inkább. Egyébként ő azt mondogatta, hogy már nem neki való. Hogy csak arra jó már, hogy élesre kalapálja a pengéket. Nekünk a dolgunk, hogy húzzuk s haladjunk. Hátról nézi, aztán intézi a többit. És elrizza a rendeket. Örvendtünk ennek, hiszen asszonyoknak és gyermeknek való feladatnak tartottuk, apróságnak, kiegészítő munkának. Minket különösebben nem érdekelt, hogy hátul mi történik. A kaszálás az igazi és a férfinak való feladat. Úgy gondoltuk a nagy hirtelen felvállalt felelősség tudatában, hogy csak húzni kell, jobbról balra haladóan vágni. Haladni szépen. Vigyázni arra, hogy túl sokat ne *harapjon* egyszerre, mert akkor megtorpan a lendület – olyankor könnyen eltörhet a nyél, szakadhat nyakban az érzékeny acél –, s finoman kell haladni előre, kicsi léptekkel, mintha olyan táncot járnánk, amikor minden megejtett teljes motívumsorral, az oda-vissza tett karmozdulatot követően egy arasznyit, olyan talphossznyit léphetünk előbbre. Még előbbre. Még tovább. Aztán még. És megint. Újra. Aztán ismét. Több száz ilyen egymást követő szép mozdulat. Egész el a parcella végéig, ahol majd percnyi időre megszusszanunk, elővesszük a *fénkövet*, és élezünk. Ez is nagy szakértelemmel történik. Sokan úgy fennek, hogy a hegyével maguk előtt a földhöz támasztják a szerszámot. Mások a nyél végét a talaj szintjén tartják, függőlegesen, és a maguk előtt tartott acélt bentről ki, a hegye felé haladóan élezzik. Mivel egy alkalommal elég mélyen belevágtam a jobb mutatóujjamba, én is ezt a második változatot kezdtem gyakorolni. Azt tartottam, hogy fontos a hangzás is, legyen meggyőzően ütemes, szabályos minden egyes mozdulat, amely a követ vezet az acélon. Úgy kell végezni, hogy szóljon szépen és egyedien. Az idősebbek állítólag be tudták messziről azonosítani, hogy ki az, aki épp kaszát élez. Most Zolti. Fülöp János komám. Ez Attila bácsi. Vagy nem. Nem úgy. Ez a cigány!... Valamikor ez a fajta tudás is a vagányság mértékadója lehetett a faluban. Egy *olyan* korban... Egy *előidőben*... Az élezés végén pedig, amikor befejezettek véltük a műveletet, jól

begyakorolt mozdulattal illet megpengetni az acélját. Nyilvánvaló, hogy ez csakis akkor működött rendesen és hatékonyan, ha víz állott a rendelkezésre a fénkötökben. Az újraélezés szertartása előtt pedig ildomos volt a pengét egy fűcsomóval végigtörülgetni a nyakától a hegyéig. Ezek mind-mind elegánsnak tűnő mozdulatok a kívülálló számára. Olyan szép a koreográfiája, hogy csak! Aztán lehetett fordulni a renddel, ha sima volt a terep. Amennyiben hágós, akkor vissza kellett ballagni a földdarab másik végére. Ez akár beszélgetésre, évődésre is jó volt. Egy kicsit fel lehetett lélegezni. Megszusszantunk ez idő alatt. Hágóra soha nem kaszáltunk. Azt mondták a jártasabbak, hogy állítólag a gyimesi csángók és az *osánok*¹, odafent Máramarosban azt is értik, úgy letakarítják a hegyoldalakat, mintha borotválnák. Ha mondták, elhittem. Akkortájt nem volt lehetőségem a helyszínen ellenőrizni ezt, mert egyik említett vidékre sem jutottam el kaszálás idején. Magam is megpróbáltam úgy húzni, hogy hágónak állok, de csak akkor ment, ha alig-alig volt emelkedő, ha mintegy tíz százalék alatti volt az emelkedő.

Nagyapánk azonban a hátunk mögött igen komoly *segéderő* volt ilyenkor. Jött. Matatott. A nagy semmittevésben – úgymond – elvégezte azokat a szükséges simításokat, amelyekre mindenképp szükség volt. Úgy dolgozott, hogy a kasza mellett villát és gereblyét is tartott magánál. Vagy kezügyben. A gereblyét a nyelénél fogva szúrta a fel. Ha tehette egy honcsokba, mert úgy könnyebben ment le meglehetősen mélyre, és biztonságosabb is volt, nem törött el, s mi pedig még véletlenül sem léptünk rá. A seggünkben volt. Úgymond. Javította a rendeket, ha talált elmaradozott szálakat. Amikor kezdők voltunk, bizony gyakran megesett, hogy a makacsabb fű lehajlott a kasza előtt, ledőlt, és deréktájban vágtuk el. Mindig akadt pár rakoncátlan szál, amely épen maradt, földre feküdt, nem adta meg magát, pedig odafigyeltünk, és igyekeztünk mindent letakarítani. – Nem erőből kell húzni, csak könnyedén! – mondogatta az öreg. Az öcsém is túlestek azon a bejáratáson, amellyel pár évvel korábban papó engem is kezelésbe vett. Fűcsomót szorítottak a hónuk alá, s a karjukat szorosan a mellkasuk mellett tartották, amikor fordultak derékből, s a kasza egy szép körív mentén haladt. Jó nagy körcikket rajzolt. Csak úgy hersent

---

1 Az *Avasság* lakói, az egykori Szatmár vármegyében lévő Avas-hegység alatt, az Alföldre nyíló medencében élnek – *Tara Oaşului* –, többségükben románok, akik egykor a szatmári vár uradalmi jobbágyai voltak.

a térdig érő növényzetben. Akár a beretva, úgy vágott. – A jobb kéz ott van, a mankón van végig – magyarázta –, lazán fogja, s csak vezet. Mindez könnyedén, a kasza éle szinte a levegőben suhan, nem fekszik a földre. Így nem fárasztó ez a munka, tiszta élvezet, s egész addig lehet húzni, míg felszárad a harmat... Érdekes, akár bosszankodhatunk volna. Ha apánk mondogat ilyeneket, akkor lázadozunk is mindjárt, de papótól elfogadtuk. Annyival hitelesebbnek tartottuk őt, és betartottuk a javaslatait. Nem tudtam később sem megmagyarázni, de létezik valamiféle összehangoltság, valami közös hullámhossz, valami telepátia a nagyszülő és az unoka között. Egy ideig. Mondjuk úgy, hogy a kamaszkor felső határáig. Akkor már olyan, mintha fölöslegessé válna. Vajon véget ér a szerepük? Az emberben általában úgy tizennyolc-tizenkilenc éves korig erős a nagyszülők iránti ragaszkodás, aztán szép lassan elhamvad ez az érzés. Kihull. Az öregek ilyenkor már mindenféle nyavalyákkal küszködnek, kikezdi őket a civilizációs betegségek, a vérnyomás, a különböző meszesedések, az asztma, a reuma, a sváb és angol úriemberekről elnevezett bajok², amelyek már az ismeretlennel való nagy találkozásra készítik fel őket. Ekkor derül ki, hogy mennyire esetlenek, mennyire tapasztalatlanok. Ők, akikről azt hittük, hogy mindennek a tudói, épp annyira kezdők bizonyos dolgokban, mint voltunk mi is hajdanán. Amilyenek leszünk majd mi is. Mindig újdonságos kihívásokat tartogat az élet? Szépen túlnó az idősebbeken a következő generáció. Tüllépünk rajtuk mi is, mert ilyenkor még mindig azt gondoljuk, azt hisszük, azt tartjuk, azt feltételezzük, hogy a rendelkezésünkre álló néhány évtized nagyon hosszú, nagyon nagy idő, s majdhogynem végtelen... És nekünk abban az időszakban még nagyon sok más és igen fontos dolgunk akad.

(Jóval később történt, legalább tíz évvel a kaszálás begyakorlása után, amikor Hunor már lelépett volt az országból, Magor pedig főiskolára járt. Én meg éppen odahaza voltam akkor is, nem a faluban, Várhelyen, és éppen nősülőfélben... Az öreg rosszul lett egy este. Szerencsére időben kórházba vitte a mentő, úgyhogy nem bizonyult végzetesnek az a roham, de tény, hogy összeomlott a vérkeringése és az intenzívre került. Igyekeztem bemenni, ahogy megtudtam, mind kerülgettem az orvosokat és az asszisztensnőket, de a közelébe sem engedtek. Csak

---

2 Dr. Alois Alzheimer (1864–1915) és dr. James Parkinson (1755–1824).

ígérték, hol biztatóan, hol enyhén érződő kétellyel mondták, hogy másnap reggelre kiderül minden, hogy megbírja-e, s hogy nyugodtan mehetek haza, mert tőlem aztán nem függ semmi... Gyakran látni sötétruhas férfiakat és nőket a kórházi porták előtt reggelente, akiknek a hozzátartozóit éjszaka immár félretolták a hullakamrákba. Azokban az esetekben biztos, hogy nem volt eredményes a beavatkozás, a tudomány és a technika veszített. És a hátramaradóknak el kell végezniük a papírmunkát. Újkapitalista korunkban a klinikák köré telepített temetkezési vállalkozások is jelzik ezt az állandó alulmaradást. Azokban biztosra működik, halálbiztos az üzem. Egyébként elég bizarr dolog napjainkban ez a jelenség, ahogy megy befelé az ember a kórházba – mert sokan lábon járva, gyanútlanul igyekeznek a halálba, s végzetesnek bizonyul esetükben a laborvizsgálatok, az analízisek készítése után az újabb kezelés, amelynek a protokoll szerint pozitív hatásúnak kellene lennie –, közben akár ki is választhatja a megfelelő színű és méretű koporsót, a szemfedelet. Ha úgy gondolja. Ma már olyan spray-eket is lehet vásárolni, amelyek illatosítanak, elnyomják a szagot. Fő az előrelátás. Bizonyára választani lehet, hogy az ember – pontosabban a hullája – ibolya-, vagy netán barackvirágillatot árasszon a *virjasztó* során, mert első este még megjár, de a második napon már durva, gyomorforgató, még akkor is, ha manapság EU-konform légkondikkal látják el a ravatalozókat, amelyeket olykor, főként a kisebb falvakban, ahol alig van születés, a jövő előszobáiként aposztrofálnak a minden hájjal megkent politikusok a kampány-ízű avatóünnepségeken... Jobb olyankor rátenni a helyére a koporsófedelet és meghúzni azokat a nyilvánvalóan egyszer használatos szárnyas csavarokat is, amelyek humánusan kiváltják az annyira bántó leszegzés műveletét. Sokkal emberibb és praktikusabb az a csavar. Két vagy három pár van belőlük. Egy férfiember könnyedén be tudja srófolni, míg a cirádás fej eléri a deszka politúrját, s ott megakad... Akkor mégiscsak besurrantam az intenzívre. Megláttam az ajtórésen át, vagy legalábbis úgy rémlett, hogy őt látom a paraván ellenére is. Mégiscsak papó volt. De nagyon kicsi helyen. Valószínűtlenül összehuttyant, sápadt és törekeny lett. Addig csak filmekben láttam ilyen kórházi ágyakon fekvő betegeket, akiknek karjából, oldalából mindenféle csövek, katéterek lógnak ki, s fejtől-lábtól zöldesen villogó képernyők, amelyek a normális, vagy az éppen fogyatkozó életfunkciók jeleit méricskélik... Mit tehettem? Ha-

zamentem, s hajnalban robogtam vissza. Azt a rohamot papó túlélte. Mosolyogva közölte, hogy *ott járt*. Kérdeztem, hogy hol? – Hol lettem volna? Ott. Túlfelől – suttogta sejtelmesen, mint aki valami nagy tudás birtokosa –, és meg kell mondanom, fiam, hogy nincsen ott semmi. Nem hozhattam üzenetet. Nincsen semmiféle alagút. Nincsen fényesség. Ha egyáltalán van valami, az a sötétség. Esetleg a nagy és végtelen semmi. *Itt van minden, ami létezik...* Az van, amit érzel, amit látsz...– Túljutott akkor a nehezén. Mindenféle bogyókkal, porokkal és injekciókkal ugyan, de még élt ezt követően is úgy öt teljes értékű évet, de már nem volt *olyan*. Kissé légiessé vált, mintha az itteni valóság fölött lebegne, mintha egy másik világban, de mégis ebben. Már nem érdekelték különösebben az újdonságok, a nagyvilág dolgai sem, hanem berekesztette magát kedvenc könyvei mellé – nem volt neki tucatszíninál több, ám annyi elég volt bőven, hiszen állítólag a lényeg mind ott sorakozott bennük – és a kapu meg a kert közötti zárt térbe. Voltak kedvenc gyümölcsfái, ribizli- és egresbokrai, *ótványai...* Volt kutyája, kecskéje, báránya. Nagyjából ennyi. Néha eljárt még a templomba, de feszélyezte, hogy immár ő a legidősebb. Voltak ősz hajú emberek a sorokban, aszottak, sánták, varasok, ráncosok, kopaszok, szemüvegesek, remegő fejűek, fogatlanok többen is, de mindannyian fiatalabbak nála pár évvel... S az asszonyok sem voltak szerencsésebbek. Közülük talán azok lettek nagyon rusnyák vén korukra, akik fiatalon erőst *hegyessek* voltak.)

A kaszálásba mindhárman szépen belejöttünk. Hoztuk magunkkal tovább azt a tudást, amelyet számos nemzedék óta sok-sok gyermek és fiatal átvett az elődöktől. Egyfelől. Másfelől pedig nem. Oly sok minden megszakadt. Annyi tudománynak, tapasztalatnak veszett nyoma, hogy belegondolni is rossz. A vén papó – csak példaként – kiváló kerekese volt. Ott sorakoztak, porosodtak, rozsdásodtak a szerszámai a műhelypad alatt, az *árnyék aljában*, ahol most autókat és levedlett alkatrészeket tartunk *ez is jó lehet még valamire* alapon, bár időnként lomtalanítunk és beadjuk a sok haszontalan kacatot az ócskavasba, vagy elviszik a *lomokban utazó* cigányok. Azt hallottam a papó apjáról, hogy már kisgyerekkorában erősen érdekelték az akkori technika vívmányai, és anélkül, hogy külön iskolákat járt volna, és még csak inasnak sem adták be senkihez, egyszerűen elleste valahogyan a kerekesség mesterfogásait. Egy idő után elterjedt róla, hogy milyen kiváló érzéke van, s hogy mennyire gyorsan és pontosan dolgozik,

holott akkortájt még alig-alig kerülhetett ki az ismétlőből³, nem lehetett több tizenöt-tizenhat évesnél. Ami fából van, mindent el tudott készíteni, de a szekér különböző darabjai, s azok közül főként a forgó-mozgó szerkezeti elemek izgatták. Állítólag azok a régi száraz csutakok és fadarabok, amelyek közül a szabályosabbakat mi közönséges stafniként tartottuk számon, a többiről pedig nem is sejtettük, hogy mire lehetett volna jó, mind az ő hagyatékából származtak. Mi aztán, látván, hogy egyik-másik mennyire rusnya, göcsörtös és idomtalanul girbegörbe, s mennyi helyet foglal, egy alkalommal az öcséimmel fogtuk magunkat, előszedtük a törekes mélyéről az összeset, és *szétbotoltuk* mind-mind az általa előkészített sok kerékagynak, küllőnek, lőcsnek, nyújtónak, felhércnek valót.

Izgalmasnak mutatkozott még az elkészített takarmány megszerzése és hazaszállítása. Úgy kellett annak történnie, hogy lehetőség szerint azok a boglyák kerüljenek hozzánk, amelyekben szárazabb és jobb minőségű széna volt. Viszonylag hamar megszoktuk, hogy a hitványabbját összehordtuk külön, s abból lett a *kolhoznak* járó – mert időnként így csúfoltuk a kollektívet, szovjet mintára, mintha nagyzolnánk a gúnnyal –, a miénk pedig maradt a jobb, amelyben lapisabb, szárazabb, illatosabb volt a kóst. Jobb volt így nekünk, az egykori tulajdonosoknak. Meg a marháinknak. Főként nekik. Papó aztán intézte a másik felét. Úgy tudom, hogy Bálint bának, a brigádosnak, aki hordáskor rendezte az adminisztrációs részét, időnként járt egy-két deci monopol, sziruppal, esetleg egy Triple Sec, ha más nem került. Ez a talán narancsízű, de azért elég erős keserű italféleség ott volt a bodegában a felső polcon, ott hányódott, porosodott, s hosszú ideig csak rendkívüli alkalmakkor került le onnan, mert tíz lej volt decije, s azért általában két vodkát adtak, a szörppel festett, színes gabonapálinkából meg hármat... Egy félig levő és három bontatlan palackkal találtunk aztán abból a narancsos italból kilencven januárjában, amikor a nagy és új demokrácia hajnalán, pusztá kíváncsiságból mindent meg

---

3 A dualista Magyarországon az oktatás hetenként télen öt, nyáron két órára terjedt ki az ismétlő-osztályokban, amelyet az 1868. évi XXXVIII. t.-c. értelmében minden tanköteles koron túl levő gyermek (fiú és leány), akinek nem volt módja a továbbtanuláshoz, 15. éve betöltéséig köteles volt látogatni. E képzés keretében hasznos gazdasági és közigazgatási, illetani ismereteket sajátíthattak el a főként falusi tanulók, akik ezt a tudást felnőtté válásuk során használhatták és gyarapíthatták.

akartunk inni. Olyan régi volt, hogy még a népköztársaság alatt, a két kocsmárossal korábbi időben készült, az 1965. évben. Azt írta a címkéjén, hogy *Fabricat în Republica Populară Romînă...*

A hordásról annyit, hogy annak is külön szertartási rendje volt. Adott fogatot a kollektív, embert is. Azaz adott volna. Azonban azt mondta nagyapánk, hogy nem úgy van, nem olyan dolog az, hogy bárkire rá lehet bízni csak úgy a felelősséggel járó munkafázist. Másképp kell a behordást lerendezni. Mi, gyermekek örvendeztünk ennek, mert kicsit kizökkentünk az egyéb tennivalók sorából, s ennek különleges volt a szertartása. Egyszer ott kezdődött, hogy kiválasztottuk a lovakat. Nem fogadtunk el akármilyent, hanem addig jöttünk-mentünk, s vártunk is pár napot, ha kellett, hogy megszerezhessük kölcsönbe a *pirosat* és a *feketét*, azaz Szellőt és Betyárt. Ez a két herélt mén először, annak idején, amikor *egyéniék* voltunk, és tulajdonképpen rendesen is, négy, illetve ötévesen került hozzánk, pontosabban papóhoz, aki azt tervezte – a pirosnak ő állta az árát, a feketét pedig maga nevelte –, hogy mihelyt apánk megnősül, rábízza, odaajándékozza neki, hogy legyen befogni valója, amivel dolgozhat, s pénzt is kereshet, ha úgy adódik. Állítólag oroszhegyi vérből valók voltak,⁴ közepes marmagasságú,

4 Az *Erdélyi Népkönyvben* (1842) olvassuk: „...az Oroszhegyen ’s sóvidéken termő eredeti, székely fajtájú lovakat noha nem nagy mennyiségben, az ahhoz értő megismerheti.” Orbán Balázs írja a *Székelyföld leírásában* (1868): „[Oroszhegy] határtalan havasán legelnek szabadon, még télen is, azok a híres oroszhegyi fürgé lovak, melyek legfelebb 14 hüvelyk 3 vonal nagyságra nőnek, nagyon szép idomuak, erőssek és fürgék, s ugy sebesség, mint idom, finomság, és kitartásra nézve leginkább hasonlítanak az arab lovakhoz. De már itt is elkezd fajulni a nemes faj, s már is kevés tisztavérű oroszhegyi lovat lehet kapni.” A *székely ló* a középkor óta számon tartott fajta. 1855-ben az ősi, „javítatlan” magyar lóhoz hasonlították, s megjegyezték róla, hogy még annál is kisebb. Brehm művének magyar kiadása (1929) szerint: „A székely ló a régi magyar parlagi ló változata, leginkább Erdély keleti részén található. Kisebb, zömökebb és durvább szerzetű a magyar parlagi lónál. Marmagassága 120–130 cm. Az utolsó fél évszázadban arab és lipizzai lovakkal nemesítették” (idézi: Hankó B. 1943: 18; Földes L. 1958: 32). A székely ló nem havasi teherhordó állat volt, hanem háta- és hámos ló. Magas főtartással és magas lépéssel járt, jól ügetett és vágatott. Jeltelen alig volt közte, annál több szürke, legyes szürke és szeplős. Aligha véletlen, hogy a székelyek közös származásukat a fehér lóhoz kötötték (Gyallay D. 1959: 219). Ez a totemisztikus képzetet megőrző szőlásuk több változatban ismert. („A székelyek mindnyájan rokonok apáról, anyáról s a fehér kabala likárol.”) Az ősi magyar lótól az arabos küllem, az aránylag kis és száraz fej, az arányos, vastag nyak is elkülönítette. Átlagos marmagassága az 1940-es évek elején még mérhető egyedeken 135 cm volt (Hankó B. 1943: 26–28). Az utóbbi századokban a keresztezések következtében a székely ló tulajdonságai, méretei is nyilván változtak. (Magyar Néprajz, II.)

szikár jószágok, amelyek jól bírták a terút, de ugyanakkor lovaglásra is lehetett őket vígan használni. Annyira szelídek voltak és tanulékonyak, hogy akár egyesben, akár párban lehetett szántani, boronálni velük úgy, hogy vezető nem kellett melléjük elől. Ostor sem. Nagypánc egyet csettintett, vagy annyi mondott, hogy *cú!*, s lódultak. Amikor azt hallották, hogy *hó!*, azonnal megálltak, mint a cövek. Szóval nem nagyon kellett imádkozni nekik. A részeg embert viszont nem szereték. – Már az egy-két decit is megéreztek – tudtuk meg papótól az egyik beszélgetős alkalomkor –, úgy megbolondultak volt egyszer a kistalusi vásárban, amikor én is bévettem szeszből, hogy troppban jöttek hazáig. Tetőtől talpig habosok voltak. Rúgtak, haraptak, s nem engedték, hogy hozzájuk közeledjek. Sándor koma kellett volt kifogja őket... – Akkor már szekerességre nem jártak, de erőkitermeléseken jól lehetett keresni rönkhúzatással, illetve méterfa hordással. Ebből aztán nem lett semmi. Apánkkal csak egy szezonban tudott elmenni az erdészethez, hatvanegyben, mert aztán jött a változás. Be kellett állni. A lovakat elvette a szövetkezet, de ebből nem az származott, hogy megfeledeztünk róluk. Nem. A lovakról soha. Érdekes, az ökröket, a teheneket, a juhokat nem sajnálták annyira. Apánk néha emlegette a két lovat, de papó folyton. Feszt. Azzal kelt, s azzal feküdt mindennap, hogy *péstélgette*⁵, vajon mit kaptak, milyen a kóst odalent a nagystálóban, s vajon mennyi abrak jut, vagy azt a keveset is ellopják a gondozók? – Velük kellene megetetni a sok mocskot! Azokkal az eszetlen zsellérekkel, azzal a sok semmi emberrel, akik azt sem tudják, hogy mit jelent gazdának lenni! Hogy a *van* mit jelent! – morgolódt olykor fennhangon is, és kiselőadásokat tartott nekünk, amikor már annyira nőttünk, hogy fel tudtuk fogni, hogy mi az *enyém* és a *tiéd* közötti különbség, és mit jelent az, hogy *közös szövetkezeti tulajdon*, ami már olyan, mintha a kommunistáké lenne minden, az aktivistáké, a miliceké, a szekusoké, s milyen az, amikor nekünk *van* valamink. Amikor valóban van. – Mert a jó állat, az dupla érték. Megvan a munkaerőd, megvan a befogni valód, s a magad embere vagy velük! Így válsz termelőerővé. Ez a *tehetség!* – vont le a következtetést, s magyarázta, hadd értsük. Tehetőségre gondolt. Nyilván. Így nagyon

---

5 Azaz: vélekedett, töprengett – tájszó a Sóvidék, illetve Firtos környéke falvaiból (Údvarhelyszék)

rövid ideig tartott az iskolában az ideológia győzelme fölöttünk. Úgy ötödik-hatodikos korunkig. Aztán átfordult a dolog. Visszatért a normális kerékvágásba. Már-már megtalálta a valóság a saját helyét bennünk, és megpróbált visszahelyezni a magunk kisvilágába, amelyet a rendszer oly nagy szorgalommal igyekezett szétverni. Számunkra elképzelhetetlennek tűnt, hogy a falu, a sok kisgazdaság, a sajátosan gondolkodó és egyéniséggel bíró, de a jól kialakult évszázados rendhez igazodó ember innen eltűnjék. Szépen illusztrálta ezt a folytonosságot, a megújhódást, hogy aki tehetett, új lovat, új tehenet, másik juhállományt szerzett magának. Bár a tudományos szocializmus tanai alapján ennek nem szabadott volna bekövetkeznie. – Ezek amolyan csökevények – hangoztatta a történelemtanárunk, akinek mellelég valamiféle pártiskolája is lehetett, vagy csak rányomták, mert jobb káder nem volt erre a feladatra. Olyanformán járt, akár ministrálások közben néha én – pedig akkor már nagyobbacska voltam –, amikor az ünnepélyesebb miséken füstöltünk. Már fontosabb dolgokat bíztak rám. A pap osztotta az áldást, majd körbejárt, s mikor végzett, ideadta a *turibulumot*, hogy vigyem vissza a sekrestyébe. A tömjén füstje az orromba szállt, csípte a szememet.

Az is megtörtént, hogy tántorgás közben nekimentem odabent a gyóntatószéknek vagy az ízléstelenül zöldre mázolt szekrénynek, amelyben a mise- és a ministránsruhákat tartották, s ahol a kelyhek is voltak, és egy hosszúnyakú üvegben savanykás misebor. Ismertük az ízét. Még szerencse, hogy mögöttem jött olyankor a társ, aki a *navikulát*⁶ hozta. Ő segített néha a tántorgás közepette, hogy visszanyerjem az egyensúlyomat. Ha megszabadulhattam a fűszeres illatú füsttől, s vettem két-három szabad lélegzetet, mindjárt jobban éreztem magam, és visszatért a normális egyensúlyérzetem... Az az ideológiailag megbízhatónak látszó pedagógus, akinek a nevére sem emlékszem már – egyébként Csiszlenkónak⁷ mondtuk egymás között, s ez nem csúfolás volt, mert focizni azért tudott, és beállt néha velünk –, ugyancsak

6 tömjéntartó (latin)

7 Azaz: Igor Leonyidovics Csiszlenko (Moszkva, 1939. január 4. – Moszkva, 1994. szeptember 22.) orosz labdarúgó, edző. A szovjet válogatott tagjaként részt vett az 1962-es, az 1966-os világbajnokságon, illetve az 1964-es és az 1968-as Európa-bajnokságon. A nem túl magas termetű történelemtanárban – vélhetően – elálló füle miatt fedezték fel a szovjet labdarúgóval való hasonlóságot. Ebben az esetben egyáltalán nem holmi pejoratív jelzőt aggattak rá, hanem elismerték a sporttehetségét, amellyel tulajdonképpen jóvá tette, vagy legalább enyhítette azt a kárt, amelyet ideológiai alapon okozott vagy okozhatott volna.

meg-megszédülhetett a bődületes marhaságoktól, amelyeket szajkózott - gondolom -, nem vehette túlságosan komolyan, mert hamarosan eltávozott egy határmelléki városba, ahol tanított még egy évet, s - mondták - úgy lelépett onnan, hogy többé a híret sem hallottuk... Az a gyanúm, hogy gyökeres pályamódosítás következett be akkoriban sok, kicsit is gondolkodó értelmiséginél, akikből aztán disszidens lett. Nem lehetett töretlenül ívelni ott sem, sehol sem, mindenki megelégedett azzal, ami jutott. Legalábbis ideig-óráig... Furcsa volt hallani és tudomásul venni azt, amit egy korábbi tanfelügyelőről hallottunk, aki gépkocsivezető lett Németországban, és nemsokára TIR-sofőrként kezdte jární Európát. Ez viszont már nagyon komoly dolog volt. Felívelés. Úgy gondoltuk, hogy óriási szerencse és a képességek kibontakozása is egyben. Hogy ez csúcs. Akkortájt kamionsofőrnek lenni, szabadon jární, jönni-menni a világ országútjain, meglátásaink szerint igazi álommunkának tűnt. Ennél menőbb talán a pilóta, vagy a hosszújaratú tengerészkapitány, esetleg a légikisasszony foglalkozása lehetett... A hír... Jött. Nem jött. Korábban is megtörtént, hogy nem érkezett. A kivándorolt vagy kiszökött honfitársak közül nem mindig, nem mindenkinek sikerült annyira jól a kinti beilleszkedés. Sokan jutottak ki akkortájt a szabad világba, aztán a nyolcvanas években még többen, de közülük nagyon sokan úgy felszívódtak, hogy többé nem hallottunk róluk, még akkor sem, amikor szabadabb lett a rendszer nálunk is, és lehetett jönni-menni... Azt tartják, annyi kínai kubikus vált a transzkontinentális vasútépítés meg egyéb fejlesztések áldozatává - az AEÁ vasúthálózata háromszázezer kilométer, ami hét és fél Egyenlítőnyi - három-négy-öt emberöltővel korábban, hogy csontjaik akár töltésszerűen összehordhatók lennének a hatalmas országon végigfutó sínpárok alatt, és kitennének vagy ötezer kilométert. Vagy inkább mérföldet, mert ott abban számolnak. Nyilvánvaló, hogy van ebben némi túlzás, de tőlünk is tüntek el emberek Pennsylvania acéliparában és bányáiban úgy, hogy soha többé nem jött róluk semmi értesítés. Papó is az idősebbektől hallotta, tényleg, megtörtént, hogy a pennsylvaniai Van Meter városa melletti szénbányában egy robbanás során egyszer 240-en pusztultak el, akik közül 131 magyar volt, s ebből négy származott a mi falunkból. Sok ilyen katasztrófa történt, ám ez egész idáig hatott a következményeivel. 1907. december 19-én történt egy tragédia, de csak úgy bő fél év múlva

látta valaki egy bécsi újságban az elhunytak névsorát, s akkor derült ki, amikor kezdtek jobban utánajárni, hogy nincs értelme várni rájuk, s reménykedni sem lehet abban, hogy egyszer sok-sokezer dollárral és hatalmas hajóladákkal érkeznek majd vissza. Az sem számított különleges eseménynek a Nagy Vízen túl, akár Pennsylvániában, akár másutt, hogy a tömegbalesetek alkalmával a tulajdonosok egyszerűen bedobatták a súlyosan sérült bányászokat meg az öntőmunkásokat a felhagyott aknákba, az olvadt acélba, hogy megszabadítsák őket a további szenvedéstől, magukat pedig a felelősségre vonástól. Emlegettek még ezeken kívül is eltűnt, falunkból származó személyeket. Ezekért az emberekért aztán harangoztattak, misét mondtak. Utána pedig szép lassan feledésbe merült az emlékük, hiszen jóformán még fénykép sem maradt utánunk. Semmi. Talán a szülők, vagy a testvérek emlegették őket néha. Aztán soha. Senki. Ekkor kezdte megszokni a falu a test nélküli temetéseket. Hosszú időn át nem volt háború, de a nyomorúság és a kalandvágy is sok áldozatot képes szedni, ha alkalmat szolgáltatunk. Tulajdonképpen a kényszer visz rá.

Jókora kamaszok voltunk, főleg én, majdnem legény, de az öcséim is becsületesen csípeszkedtek a nyomomban, s nemcsak velem, hanem egymással is folyton versengtek. Biztosak lehettek a szülők, hogy hármasban képesek leszünk megrakni a szekeret, és virtusban nem lesz hiány. Úgyhogy az egyik alkalommal megengedték, hogy tegyünk egy próbát, hadd győződjünk meg arról, hogy képesek vagyunk-e külső segítség nélkül szekeret rakni, hazahajtani véle, majd otthon felpakolni rendesen mindent az odorba. Végigmentünk a kötelező mozzanatokon, olyanformán, ahogy korábban a felnőttektől ellestük. Levettük a két-három héttel korábban készült *pózinát* a buglya tetejéről – ezt a fűből sodort kötéllel összefogott négyágú, zöld gallyakból készült nehezéket, amelyet a behegyezés és a taposó földre történő leszállása után, a körülgereblyézést követően szokás feltenni legfelül, hogy a szél ne emelje le a tetejét, de az eső ellen is hasznos, mert összenyomja a szénát, megakadályozva, hogy a víz beléfolyjon –, s beletettük a szekér aljába, majd rakodni kezdtünk. Amikor megtelt a dereka, mondtam az ikreknek, hogy én felmegyek, s ők csak adogassák. Láttam az idősebbeket, ahogy megtűrik elől. Jobbról is. Balról is egyet. Kérni kell olyankor egy-egy nagy villával. És figyelni arra, hogy a *fót* élére érkezzen, ne boruljon rá az alatta levő rétegre. Egyik lábával rálépik

olyankor az ember az aljára, átfogja, átkarolja teljesen, megtűri, rátérdel, és úgy tartja, addig tartja, míg feldobják a következő villahegynyit. Akkor rátapos és odafogatja. Mehet így tovább. Felmegy két-három-négy villányi. Majd megismétli hátul is ugyanezt a műveletet. Kéri a további adagokat, mígnem három tőrés után egyre fennebb kerül. Ölnyi a magasság, majd növekszik tovább, tovább, olyan két és fél, három méternyi lesz végül a rakomány, amikor felfogy a buglya alja is. Rá kell helyezni a kötőrúdat. Elöl beakasztjuk a láncba. Az odafent levő engedi, hogy a saját súlya húzza lefelé. Középre igazítja, majd teljes testével maga is ránehezedik... Le kell nyomatni az egészet... Mindez így is történt. Belekapaszkodtam elől a súlyos rúdba, amely fényesre kopott a sok használatból. Hátul jól látszottak a kötél rostjainak nyomai, amelyek gyűrűsen roncsolták. Én lassan-lassan csúsztam lefelé. Lábammal kitapogattam a *haslót*, majd a ló tomporához támaszkodva léptem le a földre. Az ikrek közben kioldották a kötelet, áthajították a rúd végén. Húzták, s miközben erőlködve, kivörösödve működtek ott ketten, szóltak, hogy kössem meg. – Ne szarakodjál, vess bogot a végire! Húzd át! Ott! A tövinél! Ehelyt! Itt! Hurkot reja! S húzzad! Ne sajnáld! Mire vársz?... Annyiszor láttam ezt a műveletet azelőtt, hogy sokszor. Pofonegyszerű volt. Beidegződött mozdulattal lehetett megkötni. Lehetett volna. Csakhogy nem volt ott apánk, vagy papó. Meg más segítség sem. Sem rokon sehol. Sem egy ismerős. Ez volt az első alkalom, amikor rám hárult volna ez a feladat, de akkor lebögttem, meghaladta a képességeimet. – Huni! Magi! Hadd lám, melyiketek tudja ráhurkolni, mert én nem! – Te vagy a nagyobb! Azt mondják, hogy tudsz már mindent! Azt is, hogy nem a golya hozza! – gúnyolódtak, és egy újabb esetlen próbálkozásom után elengedték a rúd végét. – Hívni kell egy embert!... Vagy várni, amíg idekerül egy hozzáértő valaki – mondták felváltva. Egyik ezt, a másik azt tanácsolta. Nem figyeltem, hogy melyik mit mondott... Nézelődtem körbe, de nagyon csendes volt aznap az a határrész, senkit nem láttunk a szomszédos parcellákon. Úgyhogy leültünk az árnyékosabb oldalon, és vártuk, hogy jöjjön olyan ember, aki érti ezt a dolgot. Nagy szégyen lett volna gyalogosan hazamenni a segítségért. Én közben a cipőfűzőmmel gyakoroltam a kötözést. De hiába. Nem jöttem rá a megoldásra... Az ikrek elővették a Rubik-kockát, s elkezdtek szerre forgatni. Nagy kincs volt. Évekig magunknál

hordtuk. Az iskolában vagy délutánonként, amikor pisztolyoztunk – amit a rabló-pandúr játék helyi változataként gyakoroltunk – alkalmanként sorra járt. Kezdetben csak nekünk volt. Az is megesett, hogy odaadtuk nagyobb kamaszoknak, akiktől megnézésre pornóújságot kaptunk. Rövid időre. Nyilván. Soha nem mutatta meg nekünk senki, hogy milyen módszerrel kell kirakni a kockát, de akkorra már olyan szintre fejlesztettük a tudásunkat, hogy nem volt nagy kunszt egy percen belül a végére érni. Úgy játszottunk, hogy egy forgatta, kettő nézte, és közben figyelte az óra másodpercmutatóját. Ha nem volt nálunk karóra, akkor felszámoltunk hatvanig, nagyjából szabályosan, ahhoz is kialakult a megfelelő képességünk, hogy megfelelő ütemben soroljuk a másodperceket: – Egy..., kettő..., három... (...) tizenöt..., tizenhat..., (...) ötvenkilenc..., hatvan! És ezzel vége! Tovább már nem lehet... Nem lehet! Értetted-e?... Emlékszem, hogy amikor megkaptuk – tulajdonképpen zsebpénzen hozattuk Pestről, mert nálunk nem volt forgalomban a hetvenes évek végén, csak jóval később jelent meg egy hamisított változat a boltokban, sokkal gyengébb kivitelben, széttöredező illesztésekkel, a külső felületekről gyorsan lehámló fóliadarabkákkal, ezzel szemben az eredeti, a magyar gyártmány elvileg és gyakorlatilag is elnyúlhatatlan volt –, annyira megkedveltük, hogy egész délutánokat töltöttünk el vele. Mind mondták a szüleink, hogy mekkora haszontalanság, de néha őket is bevontuk, és hamar kiderült, hogy ugyanúgy képesek kirakni, vagy csak nehezen, vagy egyáltalán nem, viszont ugyanúgy lelkesedtek érte, mint mi, nem adták fel, és beálltak olykor a rögtönzött házi-bajnokságainkba. Füzetbe írtuk, hogy kinek hány perc alatt, hány mozdulattal sikerült összehozni a huszonhét elemet a helyére a hexaéderen. Kezdetben kétszáz forgatás után. Lecsökkent ez százhúszra-százra-nyolcvanra. Aztán, ahogy fejlődtünk, már ötvenre egyiknél-másiknál, néha harmincra. Olvastunk ugyan szabályokról, matematikai, logikai rendszerről, de az nem érdekelt, sokkal fontosabbnak tartottuk, hogy magunk jöjjünk rá a módszerre. Talán huszonegy mozdulat a rekord, de azt egy japán gyermek érte el. Mivel minden alkalommal tetszőlegesen keverte össze a sorban épp lejárt játékos – feltételek is voltak, hogy tíz, tizenöt, vagy húsz mozdulattal, és félrefordulva „vegýtse”, úgy, hogy a soron következő ne lássa –, s legyen izgalmasan sokszínű a rendetlenség. Azt tartottuk,

hogy annyira változatos a variációk száma, hogy tulajdonképpen soha nem ér véget.⁸

Biztos, hogy eltelt ebben az alkalmi vetélkedésben akkor legalább egy óra, annyira belemerültünk. Fel sem tűnt, hogy időközben látogatónk érkezett. Egy potenciális segítség. Cigány Karcsi figyelte a mesterkedésünket. Úgy öt méterre állt tőlünk. Egyik lábánál egy vízzel telt cserépkorsó volt, túloldalt pedig egy puliszerű, borzos kutya üldögélt. Figyelt minket. A kutya is. A nagy csendben. Amikor észrevettem, egy kicsit meglepődtem, hiszen ismertem azt a kutyát, akárcsak a gazdáját, ha a határban járkáltak a juhokkal, mindig vidáman és fáradhatatlanul szaladgált, végezte a dolgát. És alig állta meg ugatás nélkül. A kutya azonban ekkor síri csendben, fegyelmezetten ült. Egyébként olyan volt, hogy csak füttyenteni kellett, vagy odakiáltani neki, hogy *Hol a juh?!*, és máris futott. Karcsi azonban ügyesen megnevelte. Ott üldögélt a hátsó lábain, hosszú, piros nyelvét remegve lógatta, és élénken figyelt... Ha úgy volt, néha még rám is hallgatott ez a kiskutya, amikor néha felszabadultan gyakoroltuk együtt a *majorkodást*. Karcsi odáig fejlesztette a közönségesen Fürgének nevezett kutyájával a terelési műveleteket – hiszen olyan ez a név, mint embernél a Szabó János vagy a Kovács István –, hogy bármikor össze tudta gyűjteni a birkákat. Az volt a művészet, hogy minél kisebb helyre. Valósággal összecsomagolta őket a Fürge segítségével, de úgy, hogy semmi hely nem maradt köztük, még a tenyerét is csak nagy nehezen tudta az ember beilleszteni gyapjas hátuk közé. Úgy néztek ki a juhok, mintha közösen víztükröt alkotnának, és felemelt pofájuk levegővételre emelkedne ki a bodrosan fodrozódó hullámok fölé. És minél rövidebb idő alatt szerette ezt elvégezni. Mintha egy sajátos Rubik-kockával játszadozna. Terelem-téritem, téritem-terelem, s máris összeáll a forma. Mindig más volt a juhok felállása – nyilván –, és nagyon élvezte ezt a kísérletezgetést. Játék volt. És egyfajta gyakorlat. Önként vállalt aprócska kihívás teljesítése. Ám egy szakma része is. Kollektív-juhokat őriztek az apjával azon a nyáron, egy *meddü-sereget*, amellyel nem volt sok a dolog, de a haszon is csak olyan. Normára ment az egész, nem *kőccségre*. Ahogy mi tekergettük a bűvös kockát, úgy bánt ő a juhokkal. Megtanulta a logikáját... Szerintem azonnal

észrevette azt is, hogy mi lehet az oka a kényszerű szünetnek, mert mindjárt ajánlkozott. – Ha ideadjátok a kockát öt percre, akkor megbogozom a kötelet. Ha akarjátok, meg is mutatom a *hímit*... Ennek a csomózásnak az a titka, hogy egy rántással el lehet oldani, ha az ember a szabadon hagyott végét meghúzza... Ugye tudjátok?... Mi ezt elméletileg tudtuk, csak az volt a helyzet, hogy a megkötésnél máskor mindig ott volt velünk valamelyik felnőtt a családból, aki ezt elvégezte. Csak amolyan *nezmesterek* voltunk. Felszólítás nélkül csomózta meg. Kioldotta. Majd megismételte. Mindig megjegyezte, hogy *így né!* Mi is megpróbáltuk. Egyszer. Kétszer. Háromszor. Akkor azonban nem sikerült. Később aztán nem került már sor rá, mert apánk kiiktatta a kötelet, fogaskereket szerelt a hordószekérre, és egy kar húzogatásával, láncszemről láncszemre haladva húztuk rá a rudat a rakományra. Olyan dolog volt a kötél és a hozzá kapcsolódó bogozási tudomány, hogy aztán többé nem volt rá szükség... Karcsi viszont akkor öt percig forgathatta a Rubik-kockát. Sikertelenül. Nem jött neki össze...

*Rattana Sudjarit: Az aratógép útja 2.
(Thaiföld, 2018, rézkarc, foltmaratás, 60 x 100 cm)
Baász Imre-díj*